

Gilbert Edit

AZ OLVASMÁNYÉLMÉNY MEGOSZTÁSÁNAK SZEREPE A CSOPORTOS BIBLIOTERÁPIÁBAN

Irodalomtanítás

Irodalomtanításunk sajátosságairól sokat gondolkodunk, az *Élet és Irodalomban* nemrég megjelent helyzetkép¹ mégis meglepi olvasóját. Ráébreszti a nyilvánvalóra: mennyi természetellenes tevékenységhez, nem szervesülő anyag legyűréséhez adja néma beleegyezését; küldi ebbe a nagy rendszerbe (nem feledkezem meg az enyhítő kivételekről) gyermekét megfelelni, versenyezni.

A mese varázsával boldogabbá tehetnék őket még az alsó évfolyamokon – írja E. Szabó László –, s akkor más emberekké válnának. Elég lenne a tudományokkal való foglalatosságot gyermekeinknek később kezdeniük, s ha ezt a nálunk hagyománytalan rendszert nem is tudjuk elég komolyan venni, de felelősen gondolva oktatási rendszerünkre s annak résztvevőire, a környező államokban és nálunk is meghonosodó Waldorf- vagy más reformpedagógiai szemlélet tanulságait megfontolva igazán közelíthetnénk ahhoz végre saját közoktatásunkat.

A meseterápia vágyteljesítő erényei² az azonosulás és eltávolodás dinamikus folyamatában az irodalomterápia általános jellegzetességeivel érnek össze. Biblioterápiával nemcsak irodalomórán találkozhat az egyén, ám ott is. Minden korosztályban szükség és igény van rá. Létre is jönnek rendszerektől és elméletektől függetlenül olyan koordinált értelmezések-alkalmak, ahol úgy beszélnek irodalomról a tanárral (moderátorral) a diákok, hogy az róluk legalább annyira szól, mint a műről. Azt a vonulatát képviselem a műfajnak, amikor a mű nemcsak apropó a továbbiakhoz; s egyáltalán nem a művészet, az irodalom intencióival szemben, s nem is az irodalomtudomány belátásainak kihagyásával folyik a beszélgetés általa. Az általam képviselt biblioterápia nem az irodalmi mű létmódjának és befogadásának sajátosságait megsértve működik. A

¹ E. SZABÓ László: *A hiba nem az ön gyermekében van.*

http://www.es.hu/e_szabo_laszlo;a_hiba_nem_az_on_gyermekeben_van;2003-02-24.html

² BOLDIZSÁR Ildikó: *Meseterápia. – Mesék a gyógyításban és a mindennapokban.* Magvető Könyvkiadó, Bp., 2010; VAHIDA DJEDOVIĆ: *Through Fairytale To The Insight.* „It is only with the heart that one can see rightly; What is essential is invisible to the eye.” Készült a budapesti, 2011 augusztusában rendezett II. Művészetterápiás Világkongresszusra, amelyet a magyar biblioterápia egyik jelentős személyisége, HÁSZ Erzsébet szervezett, aki több ízben elő is adott a rendezvényen. In *Texts of 2nd World Congress of Arts Therapies*, August 28–31, 2011, Novotel Budapest Congress Center, CD. (A továbbiakban: CD)

szubjektív–interszjektív, „több-személyes”³ olvasat úgy jön létre, hogy miközben beleolvassuk magunkat a szövegbe, s felismerjük és szóvá tesszük a párhuzamosságot, a tanár-terapeuta moderálásával a többiek is ezt teszik, összehangoltan velünk. Így nem öncélú a folyamat, hanem kanalizált; közös, többszörösen kontrollált és egybehangolt tevékenység. A sajátjától eltérő olvasatra is nyitott, interperszonálisan műcentrikus befogadás a cél elérésének módja, hiszen éppen a „másik” olvasata tágíthatja beszűkült horizontunkat. Egy másik látszólagos ellentmondás is rejlik itt. Ami a legmélyebben személyes ugyanis, éppen az a leguniverzálisabb, ezt tudja kifejezni a művészet. Jeney Éva ennek szellemében a műalkotás dialogikus természetét kibontó dialógusnak fogja fel a biblioterápiát, s idézi Rogerset, aki szerint minőségileg más látásmód jelenik meg a dialógusban. Nézőpontok artikulálása, képviselése, ütközése, egyeztetése zajlik benne,⁴ s Jeney Éva szerint is a biblioterápia leghatékonyabb formájában éppen ezért csoportmunka, ahol a terapeuta a beszélgetés médiuma, s a nézetek átívelnek az értelmezett szöveg fölött. A mű megfejtésének folyamata önmaga tágabb lehetőségeinek a felfedezéséhez is eljuttathatja az olvasót a többiek körében, épp azért, hogy a mű kohéziója nem sérül. E szerint az elképzelés szerint mindig vissza kell találni hozzá.

Biblioterápia és irodalomtudományok

Hoi Cheu egyik cikkében⁵ biblioterápia és irodalomtudományok kapcsolatát vizsgálja. Következtetésével csak részben értek egyet, amire a szerző elképzelésének ismertetése után rátérek. Roland Barthes szövegelméletéből kiindulva a biblioterápiát a recepcióesztétikával és az irodalmi hermeneutikával hozza összefüggésbe. Derrida nyomán és Stanley Fish 1980-ban megjelent könyve alapján (*Is There a Text in This Class*) azt tételezi, hogy a biblioterápiának sok közös vonása van a recepcióesztétikával, ugyanakkor számottevő eltérés is kimutatható a két irányzat között. Minthogy a biblioterápia olyan multidiszciplináris interaktív tevékenységi forma, amelynek célja az

³ PAPP Ágnes Klára: *Több-személyes világirodalom-történet. A perifériáról a centrum. Világirodalmi áramlás a 20. század középső évtizedeitől 1–2.* Szerkesztette V. GILBERT Edit. Pannónia Könyvek, Pécs, 2004–2005. 163+153 oldal. Élet és Irodalom 49. évfolyam, 45., 2005. november 11, 11.

http://www.es.hu/papp_agnes_klara;tobb-szemelyes_vilagirodalom-tortenet;2005-11-13.html
Uő: *Átlátunk az üvegen? Gondolatok a kortárs irodalomról.* Napkút Kiadó, Budapest, 2008. 319–323. A szerző itt egy irodalomtörténeti beszélgetőcsoport kollektív szubjektumát tekinti igen találóan „több-személyesnek”, minthogy nem marad érintetlenül az egyéni, a „saját” kultúráról kialakított és kinyilvánított értelmezés, hiszen kanalizálják a többiek, akik reflektálnak rá: ők a visszakérdező „másik”, „mások”.

⁴ JENEY, ÉVA: *Bibliotherapy and literary theory. Dialogue as the common denominator of bibliotherapy and literature.* In CD.

⁵ *There Is No Class in This Text: From Reader-Response to Bibliotherapy.* Textual Studies in Canada Summer 2001. 13/14. 37–43.

ember testi-lelki egészségének fejlesztése, az olvasóközpontú szemlélet a döntő fontosságú a biblioterápiában, sőt eltolódás jön létre benne ebbe az irányba, mivel a terápiás folyamat célja nem a műértelmezés, hanem az olvasók érzelmi és kognitív igényeinek a kielégítése, és ennek a révén pozitív pszichológiai fejlesztés. A biblioterápia igen produktív módon képes ugyan bevonni működésébe az irodalomtudományok újabb ágait, ám inkább a dekonstrukciót, mint a hermeneutikát. Míg ugyanis a hagyományos és a hermeneutikai érdekeltségű irodalomtudomány az irodalmi művet állítja középpontba, addig a biblioterápiában a szövegtudományok felé tolódik el a hangsúly. Hoi Cheu biblioterápiás „Olvasási Hálójának modelljén” belül a „szöveg”-be az olvasók is beletartoznak, a különböző írásművek pedig csomópontokként tartják össze a hálót. Egy olvasó olvasata kognitív és/vagy érzelmi változásokat idéz elő a másokban, s ez új narratíva kialakulásával jár. A keletkező narratíva az újonnan kialakuló identitás „pretextusa”, ám a folyamat nem ér véget az új narratív struktúra megszületésénél, hiszen az új mű maga is „pretextusa” egy következő műnek. A biblioterápiában a „receptióesztétikai” természetű kérdések nem hermeneutikailag motiváltak, hanem olvasó-orientáltak: hogyan ismer magára az olvasó az olvasás révén, és az olvasás hogyan idéz elő benne érzelmi és kognitív változásokat. A biblioterápia aktív összetevője éppen az olvasók szövegépítése, miközben az olvasott szövegeknek csupán a katalizátor szerepe jut. Paradox módon az igazi szerző a terápiás olvasás folyamatában az olvasó, mivel az olvasás az írás „pretextusa”. Álláspontom annyiban tér el az övétől, hogy kevésbé vallom ilyen fokon olvasó felé eltolódnak az optimális biblioterápiát. A befogadó általi továbbgondolást, továbbírást, továbbmondást nem a műtől történő eltávolodásként fogom fel, hanem dialógusként a műről, annak részeként. Biblioterapikus faggatása is a mű létmódjához tartozik. Nem vélem olyan jelentősnek, hogy a terápiában résztvevő személy aktivitása folytán átlépnének a szövegirodalomba, hogy a hangsúly immár áttevődne más szövegek képződésére. Nem tartom se célszerűnek, se kívánatosnak, se hatékonynak a lineáris irányt: a pretextusok generálódását egymásból, messzire jutva el a műtől saját mentális terekbe. Az én modellem a hermeneutikai köré, a műhöz intézett kérdéseké-válaszoké egymáson át; alakzata a megszemélyesülő dialógusé. A mű nem apropója, kiindulópontja a beszélgetésnek, nem asszociációk elindítójaként funkcionál, ugyanis ő maga tartalmazza a feloldást is. Éppen nyelvi megalkotottsága, sajátos, egyedi kompozíciója, narrációja, esztétikuma foglalja magában a válaszokat is önnön kérdésfeltevéseire, az általa implikált, gerjesztett kérdésekre. Az implikált és a valós olvasó közti eltérés reflektálása is segíti a biblioterápia céljait: milyen az a világ, hogy érezném magam benne én? Ezért használok továbbra is a Hoi Cheu felfogása szerint korszerűtlen „mű” terminust, nem a szerzői intenció pozitivista értelmében, inkább a strukturalistákéban. A „mű” megközelítése felfogásomban igenis hermeneutikailag motivált: a használó érdekelt benne, hogy ne távolodjon el tőle túlzottan, részesüljön megértésében – ezáltal kap segítséget ebben az

esztétikailag objektívált formában a műtől önnönmaga problémáira. A saját közelítés, élmény, szövedék, szöveg megosztásának igénye hívja létre a művek értelmezésére, megfejtésére alakuló, létrejövő spontán és szervezett, vezetett közösségeket.

Laikus olvasók

Tapasztalható, mennyire szeretik a laikusok, ha velük egy körben beszélnek kritikusok együttesen látott-hallott művekről, vitatják meg azokat az ő jelenlétükben. Ez a formáció vitatott, hierarchikus képződmény, melyben a közönség látszólag passzivitásra van kárhóztatva, egyirányú befogadjaként a szakszerű értelmezéseknek. Valójában viszont feldolgozhatja, továbbviheti saját köreibe a hallottakat. A profik értelmezésének hallgatása a többiekben lehet dinamikus, aktív folyamat, előértelmezői stádium. Az aktív közös értelmezés: a nem szakmai olvasó bekapcsolása saját érintkező felületén át a nagyobb egységbe pedig már katartikus erejű, megtestesülő hermeneutika: esztétikai természetű tevékenység. Projektjeimben (például hivatásuknál fogva) érintett laikusokkal értelmezünk irodalmárok moderálásával magas esztétikai minőségű alkotásokat.⁶ A folyamat forgatókönyvének kidolgozása a terápia kulcskérdése. A terapeuta különleges szerepet játszik, sokoldalúan koordinál. Irodalmi és pszichológiai kompetenciájával jelen van, és háttérbe vonul váltakozva, sőt egyidejűleg: amikor nem szól, akkor sem kevésbé jelenlévő. Tudnia és éreznie kell, mikor mennyire lehet tevételesen aktív. Kibontja és kibontatja a csoporttal a műben rejlő egzisztenciális tartalmat, a műről beszélgeti a résztvevőket úgy, hogy érintettségük érvényesüljön, ám a mű általi fedésben és védettségben. Ahogyan a meseterápiában a mese mágiája, nyelve, világképe óv, úgy más irodalmi műfajoknál a szövegkohézió, a mű megalkotottsága, komplexitása, nyelvi megformáltsága teszi védetté a hozzá forduló személyt. A spontán, terapeuta nélküli beszéd egy műről (ahogy a laikusok, a rajongók körei, honlapjai, szerveződései is példák rá időnként) – elcsúszhat. Lényegi kérdés a megnyilatkozások koordinációja. A szakmai irányítás a személy és a műalkotás védelmét is biztosítja. Kevésbé lehetséges így, az ő jelenlétében vájkálni a megnyilvánulóban, s nem történik visszaélés a művel. Használata korrekt elveken alapul, a módszer az alkalmazott irodalomtudomány része lesz, professzionális (adekvát) viszony fejeződik ki benne, általa az irodalomhoz. Szakmai olvasón ugyanis (amely vitakérdés, ellentmondó definíciói vannak⁷) olyan befogadót értek, aki a művet minél teljesebben, rétegzettebben közelíti meg, nem egyszerűsít, élvezetét nem szűkíti le egyes kódokra. A biblioterápia érdeke is az, hogy méltó (nem féloldalas, nem felszínes, nem erőszakolt)

⁶ Lásd a 17. jegyzetet.

⁷ LÓRÁND Zsófia, SCHEIBNER Tamás, VADERNA Gábor, VÁRI György (szerk.): *Laikus olvasók? A nem-professzionális olvasás értelmezési lehetőségei*. L'Harmattan, Budapest, 2005.

találkozást segítsen elő a művel, így részesülhet a terápiában résztvevő a minőségi irodalom gyógyító energiáiból. Nem hagyja laikusnak maradni, laicizálódni a résztvevőt, hanem éppen azokkal az eszközökkel látja el, abban a látásmódban részesíti, amely az esztétikumra teheti fogékonnyá. Arra érzékenyíti. Életrészletei visszairódnak a kitüntetett szövegre, azzal méretnek meg, azzal dialogizálnak, de nem önállósodva, hanem a művet megérteni vágyva. Kontextusokat, metatextusokat ad a résztvevő, nem pedig pretextusokat gyárt további textusokhoz, a másik élettörténetéhez, ahol a kiinduló mű is egy pretextus a többi sorában. Tehát elvi, szemléleti jelentősége van a hermeneutikai kódoknak a biblioterápiában, a dialógus szókratészi értelemben az: a főszólam a műé, ahogyan ott is a beszélőé-tanítóé, mi bebeszélünk, belekérdezőnk, hogy megértsük azt, értelmezvén belső viszonyait, s megtalálva saját helyünket, bejáratunkat világába. Úgy írjuk szét, ha ehhez a dekonstrukciós metaforához ragaszkodnánk, hogy felerősítjük egyes pontjait résztvevő beszédünkkel, élővé tesszük hozzászólásunkkal, beleíródva belakjuk egyes helyeit.⁸

Én tehát a biblioterápia minőségi szépirodalmat „használó” ágazatával foglalkozom, s nem az önsegítő pszichológiakönyveket alkalmazó,⁹ sem a beteget gondozó ágával, minthogy az utóbbihoz, úgy tartom, más kompetenciákra is szükség lenne. Az egészséges kamaszokat és felnőtteket részesíti az én programom az irodalom által annak támogató erejében egzisztenciális léthelyzeteik megoldására.

Mindez megtörténhet egy jó irodalomórán is – és sokszor tényleg megvalósul. Az ilyen magyarórákat megélték mesélnek legendákat aztán tanárukról s válnak olvasó felnőtté. Ezt művelte például Mérei Ferenc tanítványaival,¹⁰ s megannyi karizmatikus tanáregyenység a művészetben és a szóbeliségben, erről szól *A holt költők társasága*. A tanterv, a tananyag egyéb (történeti, elméleti) vonatkozásait az ilyen tanárok a műértés természetes összetevőiként közvetítik, a műhöz történő közel jutás lépcsőfokaiként, köreiként, kontextusaiként.

Hasznos az irodalom – az irodalomtanításnak lehet haszna. Ma is – s már mióta – kívánatosan aktuális ez az óhaj, s indokoljuk létjogosultságát sokfélen. Kálmán C. György például azzal, hogy írástudó, szövegértő, művelt és művelhető, különböző szintű és típusú kvalifikált munkahelyeken továbbképezhető diplomás a bölcsész, az irodalmár. Tud érvelni, gyakorlati rétor és hasonlók. E mellé az argumentáció mellé én az élni segítő funkciót emelném ki, a mentálhigiéné, a lelki egészség szempontját. Az irodalom lehet vonzó, lelki

⁸ V. GILBERT Edit: *A Tanítvány, a Krónikás és az Áruló. Utak A Mester és Margaritához*. Pro Pannonia, 2001.

⁹ WANG Ching-huang: *Reading for Stress Resulting from Looking After a Mother-in-Law with Alzheimer*. In CD; Judit SÁMI: *Self-help and creative bibliotherapy in Ireland* – a „Books Can Help” programról számol be (In CD), ahol önsegítő könyveket kap a kliens. Én nem a didaktikus, a könyvbe sűrített receptúrát hasznosító, hanem a szépirodalmi ággal foglalkozom.

¹⁰ *Mérei élet – Mű*. Tanulmányok. Szerkesztette BORGOS Anna, ERŐS Ferenc, LITVÁN György. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2006.

szükségletet betöltő médium: a mindenkori emberi panasz és öröm szava. Az irodalomóra lehet adekvát terepe a biblioterápiának, de *más közegek ugyancsak léteznek, teremthetők és teremtenők művelésére*. A művek köré szerveződő csoportos biblioterápia az élményt, a kételyt, a kérdéseket osztja meg önismereti tétellel. Az irodalomtörténet és irodalomelmélet bevonásával érjük el az árnyaltabb világmegértést. Az eddigiekből nyilvánvaló: eleve irodalomolvasó, minőségi irodalom iránt érdeklődő, olvasási tapasztalattal, gyakorlattal rendelkező személyek csoportjait moderálom, az ő igényük hívta létre köreinket. A résztvevő modellekkel találkozik a művekben, s ezekből választhat, ezeket viszonyítja (egymáshoz, magához, magukhoz). Felszabadítóan hat rá, hogy nemcsak egy út van, a sajátja, a neki nyilvánvaló, az elsőre felismerhető, hanem többféle – ami az irodalmi mű távlatából látszik jól, rajzolódik ki általa. A másikkal való dialógus dialógusfilozófiai-esztétikai vonatkozásairól beszélő Jeney Éva és a bahtyini monologikus (mindentudó narrátori) és polifonikus, dialogikus (többféle szereplőt figyelembe vevő narrátori) beszéd különböző hatásáról beszélő Papp Ágnes Klára is¹¹ ebben a kontextualizálásban mozog, ebben a viszonylatban érdekelt.

Felismerjük a saját ügyünket, de lehetőségünk nyílik a másikat is megérteni, éppen ezáltal korrigálhatjuk saját rossz, fájdalmas, önsértő működésünket. A mű „másik”-ja és a saját „másik”-unk nem feltétlenül esik egybe. A műalkotásban megérinthehetőbb, kitapinthatóbb a saját és a másik, még ha magunkon, a mi olvasatunkon, értésünkön át is. E modellek, szerepek direkt felismertetésétől viszont a befogadót óvnunk kell. Saját ebbéli vélekedésünk ráoktrojálásától (ki is vagy te a műben?) óvakodjunk. Hagyjuk inkább, hogy a résztvevők helyezték el a mű terében magukat, közelítsék annak vonatkoztatási rendszerében egy szereplőhöz, megoldáshoz, vonulathoz tapasztalatukat. Ismerjék fel maguktól saját érdekeltségüket, érintettségüket, hiszen éppen ez a biblioterápia célja, ezzel a vággyal csatlakoznak hozzánk, ám a túlzott kitérüléstől őket magukat is meg kell óvnunk. A pragmatikus irodalomtudomány elfogadja a szubjektív színezetű megközelítéseket, bátorítja annak felfedését, ki milyen egyéni körülmények között találkozott a művel, ki ajánlotta neki, hogyan bukkant rá, miként hatott rá, milyen nehézségekbe ütközött befogadása során, milyen körülmények között olvasta azt. Ezeket az ártatlanabb közléseken lép túl a befogadó a biblioterápia részeseként, amikor parallel eseteket tár fel életéből. Nem ajánlatos egyenesen rákérdeznünk, hogy kiben-miben ismeri fel magát, nem célszerű ráolvasatnunk a művet egyenesen az ő életére, s nem kell bátorítani az azonosulást. Ha elkezd mélyen megnyílni, akkor is a mű sugallatához érdemes visszavezetni, ráhangolni annak összhangzatára. A műben körvonalazódó megoldások *kompozíciója*, a narrátori nézőpont, a szereplők rendszere, a viszonyháló kitapintása mind-mind segíti a mintához történő megmenekítő visszatérést a saját fájdalomtól, traumától, annak

¹¹ PAPP, Ágnes Klára: *Bibliotherapy from the perspective of narratology*. In CD.

feldolgozásaként. A biblioterápia résztvevője számára a provokatív szembesítés súlyossága helyett ajánlható az ő számára megnyíló, szembeötlő, őt fogva tartó, neki fontos, beszédes hely, rész, szereplő kiemelése, s az arról való *közvetített* beszéd szorgalmazása, amelynek érzelmi hangsúlyjaiban úgyis kirajzolódik az érintettség mibenléte.

A *kiválasztás szempontja* mindig izgatta, izgatja a terapeutákat, a szakirodalmat.¹² A kortárs irodalom bevonása a kevesebb (nyelvi, referenciális) áttétel és a kisebb távolság miatt hasznosnak tűnik. Hozhat, ajánlhat a résztvevő is számára fontos olvasmányt. Vajon minden mű alkalmas biblioterapikus feldolgozásra, a „fekete” irodalom is? – teszi fel a kérdést Jókai Anna a már emlegetett II. Művészetterápiái Világkongresszuson, s arra nemmel válaszol.¹³ Jókai Anna Elfriede Jelineket emelte ki negatív példaként, akinél, olvasatában, a perverziók, az elutasítás, az élethez való negatív viszony dominál. Mohás Livia az agresszióban rejlő teremtő erőről, a kontrollált extázisról, a Hős és a Művész archetípusaiban az Árnyékkal történő munkáról, az Árnyék energiájának felhasználásáról beszél Ady, Wagner, Dürrenmatt és mások életének és műveinek példáján át, bevonva természetesen az antik mitológiai alakokat, archetípusokat. E művészek veszélyesnek érzik magukat személyes környezetükre és saját intim szférájukra, kreativitásuk drogként funkcionál, negligálják emberi viszonyaikat. Érzékenységük az alkotásra – és nem humán környezetükre irányul, azt éppenséggel sértheti, írja. Az Árnyéket nem mindig sikerül progresszív módon kiélni művészetükben sem. Gyűlöletünk beszédes, meg kell kérdeznünk, mi taszít annyira, miért képezünk Árnyéket, s ezek a művek is segítenek ebben. „Életet adni és élni – agresszió”, így¹⁴ Mohás Livia. Jelenits István előadásával, s annak már a címében¹⁵ megfogalmazódó állításával mélységesen egyetértek: „Miért jó, ha az esztéta betekintést nyer a biblioterápiában alkalmazott értékes irodalmi szövegek terápiás fogadtatásába, és miért jó, ha a terapeuta ismereteket szerez az általa alkalmazott irodalmi művek esztétikai értékeiről?” Jelenits István a kommersz, irodalmi értéket nem képviselő szövegek alkalmazásától határolódik el a biblioterápiában. A provokatív, kaotikus világérzést kifejező, akár destruktív életérzést ábrázoló művek viszont, éppen az ellenhatás elve alapján, az ellenpontozás megtalálásával, az ellenreakció kikényszerítésével személyiségfejlesztő és problémamegoldó, feloldó erejűek, érvényűek lehetnek, vélem én. Az esztétikai

¹² Lásd ehhez HÁSZ Erzsébet: *Irodalomterápia I. Szöveggyűjtemény*. Gondolat–Animula, Budapest, 1995.

¹³ JÓKAI, Anna: *Soul and literature*. In CD.

¹⁴ MOHÁS, Livia: *The Dangers Of Creativity*. In CD; Dr. CZEIZEL Endre: *Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni? Magyar költő-géniuszok testi és lelki betegségei*. GMR Reklámügynökség DTP: Sticker, Budapest, 2001.

¹⁵ JELENITS, István: *Why is it good for an aesthete if he has an insight into the literary value of the in the bibliotherapy applied texts and why is it good for a therapist if he is knowledgeable about aesthetic values of the applied literary works?* In CD.

értékesség, érvényesség támogatja őket, s ezáltal nem záródnak ki ebből a körből sem. Minthogy emberi helyzetek, érzések, viszonyok, állapotok egyedi megjelenítése¹⁶ folyik ezekben az elsöre (a narráció felülírhatja a szereplői attitűdöt!) destruktívnak tűnő művekben is, foglalkozhatunk velük biblioterapikus céllal a csoport ismeretében. Ám azok a művek, ahol egyoldalú, féloldalas, egyhangú a megközelítés, ahol a sérült személyiség dominál a műegészben, a narratív kompozíció kiegyensúlyozó szerepe pedig hiányzik, nem tartoznak elsődleges merítési körünkbe. Velük is meg lehet próbálkozni, hiszen nem a mindentudó narrátor által szentesített műveket használjuk, hanem a problematizáló, latolgató, többféle megoldást felvonultató alkotásokat, amelyekkel az olvasónak is van bőven dolga, amelyek megfejtési folyamatába alapvetően bevonódik, ahol számítanak az ő aktivitására. Ha megdolgozik, akár megszenved az ilyen művel, akkor lesz rá hatással, akkor sugárzik ki az életére az irodalom. A küzdés a szöveggel analóg a küzdéssel a saját életben. Ez a narrációtípus nem zárja le és nem ítéli meg, el a szólamokat, nem emelkedik felül rajtuk, azokon belül tartja meg az olvasót. Óhatatlanul felmerül az a kérdés is, hogy a nehéz, bonyolult, például narratori vezérszólam nélküli Dosztojevskij-szövegek miképpen is lehetnek hatékonyak a biblioterápiában, laikusokkal olvasva, beszélve meg őket. Megkockáztatom ezzel kapcsolatban a következő, csak első hallásra merésznek vagy álnaivnak tűnő kijelentést. Érdemes az összetettebb műveket is ajánlani érdeklődő csoportunkban és bízni bennük, együttes erőfeszítésünkben, az esztétikum hatóerejében, segíteni felgöngyölítésükben. Erre is példák Ulickaja-olvasó szeánszaink,¹⁷ amelyek szerteágazó szereplőrendszerű, több cselekménysíkon futó hosszú regényeket tettek megbeszélés tárgyává (ha a narrációjuk másféle is). Nemcsak a szerkezet viszonylagos bonyolultsága, hanem a megterhelő tematika és a szélsőséges érzelmi állapotok megjelenítése nehezítette meg látszólag e művek terapis

¹⁶ MAGYARI-BECK, István: *Five Axioms of Human Paradigm*. In CD.

¹⁷ *Embortan és irodalom. Elbeszélésbe oltott gének Ljudmila Ulickaja regényeiben*. Művészetek Háza, Pécs, 2005. Szerkesztette V. GILBERT Edit. (Konferencia és kötet a *Médea és gyermekei* és a *Kukockij esetei* című regényeiről.) Itt például: – *Gyöngy és szike I. – a közös kaland. Embortan és irodalom. Elbeszélésbe oltott gének Lj. Ulickaja regényeiben. 7–22. Gyöngy és szike II. – egy értelmezés. Embortan és irodalom. Elbeszélésbe oltott gének Lj. Ulickaja regényeiben. 23–28.*

Túlvilág-képzetek a kortárs irodalmakban, avagy a spirituális határátlépő tapasztalat narrato-poétikai megfogalmazódása az utóbbi 50 év szépirodalmában. A konferencia előadásai lásd *A perifériáról a centrum. Világirodalmi áramlás a 20. század középső évtizedeitől 3. Trends in World Literature from the Middle Decades of the Twentieth Century to the Present. From Periphery to Centre*. Szerkesztette V. GILBERT Edit. Pécs, 2006.

*Egymásba olthatók-e – és milyen szinten – a vallások, avagy kioltják egymást? Kultúroltás-konferencia 2010, Pécs (kerekasztal az egyházak képviselőivel a *Daniel Stein, tolmács* című regényről, erről az alkalomról lásd V. GILBERT Edit: „*Ami az ókorban elválasztott minket, az most sem fog összekötni*” (VILMOS Lászlóval közös publikáció). In *Utánad, olvasó!* Szerkesztette GÉCZI János, MAKAI Péter. Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Antropológia és Etika Tanszék, Veszprém, 2011. 93–102.*

befogadását. Közös értelmezésünk az önromboló attitűdöt, az öngyilkosságot és a tragikumot, a veszteséget is elhelyezte a művekben megnyilvánuló lélektani, szociológiai, genetikai és sorsalakító logikában. A részletekre és a műegészre egyaránt koncentrálnak, azok finom útmutatásai nyomán tapogattuk le e művek világképét, amely meglepően rendezettnak bizonyult. A kész receptet kínáló mű viszont nem hatásos, nem emlékeztető. Kétes az aforizmagyűjtemények hatékonysága is.¹⁸ Elgondolkodtató mégis a pozitív hangvétel és minta erejének hangsúlyozása oly sok biblioterapikus rendszerében, így Oláh Andor életművében, aki egyénre szabott biblioterápiát művelt holisztikus természetgyógyászati tevékenységében. A gyógyító energia a jó szavakon, a jó, helyreállító mintát megjelenítő irodalmon (ezzel nagyrészt egyet is értek) átáramlik, írja-mondja Bánszky Judit és Borsikné Sudár Zsuzsanna Oláh munkásságáról.¹⁹ Életstílusváltást, teljesebb életet sugallhatnak a megfelelő könyvek, amelyeket személyre szabottan ad az orvos a beteg kezébe, s nem iskolás, intellektualizáló elemzést folytatnak róluk, írják a fenti szerzők. Az egyéni terápia része tehát az olvasás is, ám csak az olyan klienssel/beteggel, aki szeret olvasni. Azt kell kihallani a könyvből, amit neki jelent itt és most, s az a jó olvasmány, amelyből élet és halál kérdéseire lehet választ kapni, véli az orvos, s hogy helyreállítja ez a fajta olvasás és olvasásélmény-megbeszélés azt, ami eltört a személyben, felépíti, ami soha nem volt meg. Segít a természettel, az emberekkel, saját magával, az élet nagy kérdéseivel, intellektusunkkal, jobbik önmagunkkal, jobb és bölcsőbb oldalainkkal kommunikálni, mindezekkel dűlőre jutni, így Oláh. „A biblioterápia tehát nem más, mint egyszerűen saját tapasztalataink tudatosítása, és ebből a megértésből, ennek a birtokában kreatív módszer létrehozása – gyógyításunkra [fordította G. E. a CD-n közzétett szövegből]”. Ezt a felfogást azzal a kiegészítéssel fogadom el, hogy jól kell érteni a könyvet, oda kell figyelni rá türelmesen. A művek valóban pozitívan hangolhatnak bennünket. Nem egyszerű azonban egy műből kisajtolni azt, amit nekünk éppen jelent, s a fenti rendszer erre nem fordít elég figyelmet, nem fejt ki, mintegy magától adódónak tételezi, hogy kész receptúra található a könyvekben, csak jól el kell találni, kinek melyik az orvosság. A Sipos Lajos által képviselt mély szöveg- és önértést támogató hermeneutikai megközelítés áll hozzám a legközelebb,²⁰ mely a mű és a befogadás önértő, analógiás, reflexív, önreflexív, félreértő, félreolvasó, folyamatos önértelmező természetéről beszél korunkban.

¹⁸ *Buksisimogató* [Kornis Mihály: *Vigasztalások könyve*, Tericum, 2005]. <http://www.litera.hu/object.042976fc-4977-460f-a8db-3ae6634f7e75.ivy>; Életed megváltoztatható. [Kornis Mihály: *Lehetőségek könyve*. Kalligram, 2007] *Műút* 53. évfolyam (Új folyam), 2008/6. 79–81.

¹⁹ BÁNSZKY, Judit, BORSIKNÉ SUDÁR, Zsuzsanna: *A Hungarian Pioneer of Bibliotherapy: Dr. Andor Oláh*. In CD.

²⁰ SIPOS, Lajos: *Literature mediation as interpretation and personality development*. In CD.

A kiválasztás praktikus szempontjai között az első helyen a terjedelem és a hozzáférhetőség szerepel. Bár érvelhetünk a részlet hasznosíthatósága mellett, sőt a hosszú regény is előfordult példánk közt, a csoport jellegétől (érdeklődésétől, terhelhetőségétől, az olvasásban, a különböző nehézségű, típusú szövegekben való jártasságától) függ, meddig mehetünk el az egyes esetekben. Válasszunk lehetőleg teljes művet, amelynek elolvasásáról meg tudjuk győzni a résztvevőket. A novella, a vers együtt is elolvasható, a kisregény otthoni munkát feltételez a terápián előkerülő részletek együttes, értelmező, elmélyülésre lehetőséget adó hangos felelevenítése mellett. Ez utóbbi kívánalomnak tesz eleget, ezt a fajta feldolgozást teszi lehetővé a hazánkban is ismert orosz író, Ljudmila Ulickaja munkásságából a *Szonyecska* című kisregény. A címadó nőszereplő neve kicsinyítve fordul elő a címben és a szöveg jó részében, itt utalhatunk a kicsinyítés, becézés lehetséges jelentéseire, funkcióira. Alakja vitákat gerjeszt, mert egybeesik a hagyományos, mindent eltűrő nőével, s e jellegzetessége: premodern, tradicionális mivolta posztmodern utáni korunkban provokatív erővel bír. A sorsba történő belenyugvás értelméről, okáról, motívumairól, a saját sors okozásáról, az öntudatos, a magát elhagyó, a sokoldalú, a magát alávető, a passzív, a konfliktushelyzetre változtatással reagáló, a megalkuvó nő alakváltozatairól, átfedéseiről, ezzel összhangban a különböző feminizmustípusokról esik szó terápiánkon. Szonyecska kudarcos életéről és sikertörténetéről (mindegyik kiolvasható a szövegből) elmélkedve saját viszonyulásainkat, szerepeinket, nehézségeinket, megfeleléseinket, preferenciáinkat, egyeztetéseinket tárjuk fel – a műben.